

Lessen uit de Lockdown: Regio Lekstroom

COVID-19 beïnvloedt de hele samenleving, dus ook de jeugdigen en hun ouders. De maatregelen rondom het virus hebben grote gevolgen voor de continuïteit van de jeugdzorg. Tijdens de eerste lockdown waren de scholen gesloten, werd hulpverlening uitgesteld, en ook begeleiding en dagbesteding ging in beperkte mate door. Tijdens de huidige, tweede lockdown zijn de scholen open gebleven, maar vindt veel jeugdhulp en welzijnswerk nog steeds digitaal plaats. Daarbij zijn al enige tijd de recreatieve mogelijkheden beperkt en hoort iedereen zoveel mogelijk thuis te blijven.

De eerste lockdown is inmiddels ruim een halfjaar terug, en geeft de mogelijkheid alvast wat terug te kijken: welke lessen kunnen we leren uit deze periode? Welke uitdagingen moeten aangepakt worden? Welke nieuwe kansen en ideeën deden zich voor? En wat is er voor de komende tijd nodig om in hierop in te spelen? Deze vragen spelen ook in Regio Lekstroom.

Om hier een antwoord op te geven heeft RadarAdvies een beknopte inventarisatie uitgevoerd. Dit is gedaan door een klein aantal digitale gesprekken met vertegenwoordigers uit sociale teams van de regio, aanbieders, Veilig Thuis, (pleeg)ouders en het onderwijs. Vervolgens is er een digitale kennissessie gehouden op 10 november om de resultaten aan te vullen en prioriteren.

Hieronder geven we de ‘Lessen uit de Lockdown’ weer. Deze komen voort uit de waarnemingen en ideeën van de professionals die we gesproken hebben. We kijken hierbij achtereenvolgens naar algemene lessen, lessen over gezinnen en lessen over professionals. Ook bespreken we de belangrijkste aandachtspunten zoals deze door respondenten benoemd werden. We sluiten af met een aantal kansen voor de toekomst.

Matthijs den Otter
Christiaan Baillieux
Tamana Nazaryar
RadarAdvies

ALGEMENE LESSEN

- Terugkijkend op de lockdown in het voorjaar zijn gesproken partijen grotendeels positief over de snelheid, daadkracht en korte lijnen waarin vanuit de gemeenten actie is ondernomen. Er was een sfeer waarin gedacht werd vanuit mogelijkheden, die respondenten graag vast zouden houden. Sommige gemeenten hebben de overlegstructuur overeind gehouden, andere niet.
- Een belangrijke factor die meerdere keren benoemd is, is dat de gemeenten in Lekstroom doorgaans **sterke sociale teams** hebben, die goed in beeld hebben wat er nodig is in de gezinnen in hun gemeenten en daar proactief op handelen.
- Er lijkt vooralsnog **geen sprake van een grote stijging aan jeugdhulptrajecten**. In de cijfers is een kleine daling te zien in de instroom van jeugdigen in nieuwe trajecten.

Hierbij is het wel goed om te zeggen dat respondenten aangaven dat het eigenlijk nog te vroeg is om uitspraken te doen over de invloed van corona op de instroom in nieuwe trajecten.

- **Wel bestaat het idee dat er meer meldingen binnenkomen van (mogelijke) problematiek, omdat mensen meer thuiszitten.** Bij Veilig Thuis valt op dat er meer burgermeldingen binnenkomen, terwijl het aantal professionele meldingen (uit bijvoorbeeld de ggz) afneemt. Mogelijke verklaring is dat burens, familie en vrienden eerder signalen oppikken nu men grotendeels thuis moet blijven. Dit beeld zagen we breder in de inventarisatie: zo werd ook aangegeven dat de instroom in preventieve trainingen vergroot is, wat zou kunnen komen doordat ouders meer thuis zijn en op basis van signalen van bijvoorbeeld faalangst bij het thuisonderwijs besluiten hun kind naar een training te sturen. Ook is het aantal meldingen van overlast toegenomen in de gemeenten.
- **De grootste uitdaging rondom de lockdownperiode was het sluiten van de scholen en de verschillende manieren waarop scholen hiermee omgingen.** Dit heeft een enorme impact gehad op gezinnen, kinderen en professionals, en hier kwamen een aantal centrale conclusies uit voort:
 - Ook als er goede ondersteuning geregeld wordt vanuit de gemeente, is de druk op gezinnen met gesloten scholen enorm. Zo gaf een pleegouder aan dat *'pleegouderschap eigenlijk niet te combineren is met werk als de scholen dicht zijn'*, en *'de ondersteuning van de gemeente goed was, maar er eigenlijk geen beginnen aan is met gesloten scholen'*.
 - De sluiting (en latere gedeeltelijke heropening) van de scholen liet zien hoe verbonden onderwijs, jeugdhulp, kinderopvang en welzijn zijn, en ook waar de kwetsbaarheden zitten in het systeem. Zo gaven begeleidingsorganisaties aan dat bij het sluiten en heropenen van de scholen vaak vergeten werd de kinderopvang en jeugdhulpaanbieders, die beïnvloed werden door deze tijden, mee te nemen. Vaak leverde dit situaties op dat verschillende scholen verschillende tijden gingen hanteren.
 - Hieruit kwam veelvuldig de vraag voort om regie op dit proces, bijvoorbeeld door de gemeente. Het zou volgens respondenten prettig zijn als bij toekomstige maatregelen op scholen in kaart is gebracht welke partijen afhankelijk zijn van de beslissingen van de scholen, en als er met deze partijen van tevoren afgestemd kan worden. Hierbij is het al winst als er zo duidelijk en tijdig mogelijk gecommuniceerd wordt, en waar mogelijk scholen zoveel mogelijk dezelfde tijden aanhouden.

LESSEN OVER GEZINNEN

- Respondenten geven aan dat de lockdownperiode **de verschillen tussen gezinnen verder vergroot heeft**. Zo geeft een ggz-organisatie aan: *'Mensen die een breed netwerk vaardigheden hebben die gaan redelijk goed met alles om. Maar mensen die al kwetsbaar zijn hebben het extra moeilijk'*.

- Enerzijds kwamen er **positieve effecten naar voren** omdat veel gezinnen hun eigen kracht ontdekten en het daardoor verassend goed bleken te doen. Zo gaven sociaal teams aan dat, mede vanuit de Krachtwerk methodiek die al een aantal jaar gehanteerd wordt, gezinnen door corona hun eigen kracht en eigen mogelijkheden konden ontdekken. In veel gevallen leverde dit een positieve ervaring op waarnaar terug verwezen kon worden: 'zie je wel dat je het kunt!'.
- Anderzijds is de problematiek bij **kwetsbare gezinnen verergerd** en daarmee de vraag naar hulp toegenomen. Wat opviel, was dat juist ook op **het basale niveau van redelijk simpele behoeftes** hulpvragen leken te ontstaan bij kwetsbare gezinnen. Zo gaf een begeleidingsorganisatie aan dat zij veelvuldig werden benaderd door gezinnen met de vraag of het mogelijk was om bijvoorbeeld kaartjes voor de dierentuin te regelen; met name om als gezin even afleiding te kunnen hebben van de dagelijkse stress.
- Ook op het gebied van **online hulpverlening verschillen de effecten per groep**. Zo wordt genoemd dat bij de LVB doelgroep hulpverlening online minder goed werken. Ook bij veiligheidsvraagstukken en systeembehandeling is dit het geval, ook omdat hier meer context over de thuissituatie nodig is.
- Wat betreft **thuisonderwijs** wordt benoemd dat sommige groepen thuis beter presteren dan normaal. Het gaat hierbij vooral over kinderen met autisme, waarvan een deel ontdekte dat ze veel meer konden dan ze dachten. Hierbij wordt wel de kanttekening gemaakt dat ook hier de thuissituatie grote invloed heeft: als er geen stabiele en rustige thuissituatie is, ondervindt deze groep juist grotere nadelen. Ook werd het risico benoemd dat deze groep kinderen *'vluchten in digitaal contact en kunnen daardoor helemaal niet meer het live contact aangaan'*.
- Veel respondenten gaven aan een risico te voelen dat de coronaperiode kan leiden tot **nieuwe kwetsbare gezinnen**, die zich voorheen wel wisten te redden maar nu in de problemen komen. Rondom deze groep werden twee uitdagingen benoemd: allereerst dat nog niet precies duidelijk is welke nieuwe soorten problematiek kunnen optreden (van armoede tot ggz-problematiek, en van opvoedhulp tot welzijn). Het is belangrijk dit in kaart te brengen aan de hand van de bevindingen de komende periode. Ten tweede is het lastiger problematiek bij nieuwe gezinnen en kinderen in beeld te krijgen als veel activiteiten stilliggen. Zo gaf een respondent uit het onderwijs aan dat zij normaal op scholen veel problematiek vroegtijdig signaleren, maar de maatregelen op scholen ertoe leiden dat dit veel beperkter kan.
- Als **leeftijdsgroep** die de meeste nadelen heeft ondervonden van de coronaperiode werd de groep tussen 12 en 18 genoemd. Zij hadden strengere beperkingen dan jongere kinderen. Bij respondenten bestond bovendien het idee dat hulpverleningsdoelen bij deze groep minder snel behaald werden via online contact.
- Met name voor deze groep werden twee specifieke risico's meerdere keren genoemd: ten eerste **eenzaamheid**, met name onder jongeren met ggz-problematiek of een beperking, waarbij het in het dagelijks leven al lastiger is om contacten te onderhouden, en ten tweede gameverslaving: respondenten vangen veel op dat

kinderen door het gebrek aan alternatieven excessief zijn gaan gamen.

- De coronaperiode leert dat de leefsituatie, netwerk en eigen kracht van gezinnen een grote invloed heeft op of problematiek verergert of niet. **We leren hiervan dat dit meer meegenomen kan worden in beleid, geven respondenten aan.** *‘De demografie is nog belangrijker geworden. Het maakt een enorm verschil of je als gezin op een flatje driehoog in IJsselstein woont met 3 kinderen in een wijk waar bredere sociale problematiek heerst, of in een Houten in een rijkere wijk. In het eerste geval moet je als hulpverlener wellicht een outreachender aanpak hanteren dan in het tweede geval, voor een kind met ogenschijnlijk vergelijkbare problematiek.’*

LESSEN OVER PROFESSIONALS

- Professionals geven aan dat ze elkaar goed wisten te vinden tijdens de coronaperiode: **‘We zijn meer verbreederd en verbonden dan ooit’**, geeft iemand aan.
- Verschillende respondenten spreken ook de wens uit om (een deel van) die samenwerking, sfeer en ‘can do-mentaliteit’ vast te houden voor de toekomst.
- **Het hybride werken** (een mix van online en offline aanpak) **biedt veel kansen**. Er wordt efficiënter gewerkt en meer nagedacht over wat echt nodig is. Bovendien is er ook al **een hoop geleerd sinds de eerste lockdown**. Partijen zijn nu beter voorbereid met hun aanpak. Zo geeft iemand uit een sociaal team aan: *‘Het is geen sprinten meer maar een duurloop. We monitoren meer op de medewerkers die moeite hebben met de thuiswerksituatie. Daarbij wordt daarop ingespeeld door de medewerkers een keer per week naar kantoor te laten gaan en door selectief afspraken offline door te laten gaan. Er worden dus andere afwegingen gemaakt zodat de consultants het beter volhouden omdat de verwachting is dat de situatie niet snel zal veranderen’.*
- Wat betreft de samenwerking met andere organisaties valt wel op dat **er grote verschillen zijn in hoe er geanticipeerd is op de situatie**: *‘De lockdownperiode heeft wel laten zien wie er in beweging komt en wie er omvalt als de situatie uitdagend wordt’*, geeft een respondent aan. Sommige scholen bijvoorbeeld waren razendsnel met een digitale aanpak, terwijl er op andere scholen nagenoeg geen actie werd ondernomen.
- Een belangrijk vraagstuk dat onder professionals wel speelt is **hoe de energie erin gehouden kan worden, bij het gebrek aan persoonlijk contact**. Veel professionals halen veel energie uit het contact met collega’s, waarmee ze bovendien waar nodig laagdrempelig kunnen sparren. Dat is minder in de coronaperiode. Ook het aansturen en coachen van medewerkers is lastiger op afstand. Hier wordt wel veel mee geëxperimenteerd, en **respondenten geven aan dat het waardevol zou zijn om hier tussen organisaties ook meer over uit te wisselen**.

BELANGRIJKSTE AANDACHTSPUNTEN

Op basis van bovenstaande lessen hebben we in de kennissessie de aandachtspunten geprioriteerd en besproken. Vervolgens is voor de drie aandachtspunten die als meest fundamenteel werden gezien, in kaart gebracht wat er voor nodig is om met deze aandachtspunten aan de slag te gaan. Deelnemers hebben hier bovendien een concreet voornemen uitgesproken.

1. Hoe kunnen we (zowel met client als met collega's) nabijheid creëren zonder face to face contact?

De beperkingen uit de lockdown hebben nadelen, maar bieden ook kansen. Je mist omgevingsinformatie bij het spreken van een gezin, maar aan de andere kant is er door het gebrek aan reistijd meer tijd beschikbaar. Ook is het makkelijker om familie of netwerk van de client dat verder weg woont, bij een (digitaal) gesprek te betrekken.

Deelnemers noemden als **voornemen** om nu te investeren in een goede hybride (online-offline) aanpak binnen hun organisatie, die ook na de coronaperiode nog bijdraagt aan betere zorg. Een voorbeeld voor de korte termijn was daarbij om cliënten vaker te vragen een rondje door het huis te lopen met een tablet, zodat de hulpverlener op een ontspannen manier ook wat omgevingsinformatie meekrijgt die ze normaal mee zou krijgen. Een voornemen voor de lange termijn is om te werken met systeem waarbij gestart wordt met een fysieke intake en daarna met online sessies de zorg meer flexibel en vraag-gebonden in te richten. De coronaperiode is hierbij een kans om dit soort werkwijzen verder te ontwikkelen en te verbeteren.

Tot slot werd genoemd dat het waardevol is om tijd te besteden om echt een duurzame kwaliteitsslag te maken op hoe je digitaal contact op een goede manier vormgeeft. Dit kan **binnen de organisatie door te investeren in cursussen, maar ook tussen organisaties door hierover kennis te delen.**

2. Hoe leggen we een sterkere link tussen onderwijs, jeugdhulp en welzijn?

Tijdens de eerste lockdown was er een speciaal opgericht overleg waarbij diverse partners aanschoven. Dit overleg was prettig en constructief. Nadat de lockdown werd versoepeld werd ook dit overleg opgeheven, omdat de noodzaak er minder was. Corona heeft hen geleerd dat samenwerken (zij het onder druk) gewoon kan.

Als voornemen geven de deelnemers aan dat **rollen en verantwoordelijkheden in de samenwerking explicieter moeten worden**. Ook moeten de partijen elkaar beter leren kennen. Pas dan wordt het mogelijk om te verbinden, af te stemmen en overeen te komen. Wat daarbij zou helpen is een **gezamenlijke stip op de horizon**. Dat maakt het bijvoorbeeld ook mogelijk dat nieuwe of andere partners gaandeweg aanhaken.

Tot slot was er in het nagesprek een goed advies. Maak de geleerde lessen over corona ook **onderdeel van je inkoopproces**. Het verlenen van zorg in het huidige tijdsgewricht vraagt namelijk iets anders dan voorheen.

3. Hoe voorkomen we isolement en eenzaamheid onder kwetsbare jongeren?

We merken steeds vaker op dat sociaal isolement en eenzaamheid onder kwetsbare jongeren gedurende de coronaperiode een groter probleem wordt. In het hoger onderwijs wordt veel online les gegeven, recreatieve mogelijkheden zijn beperkt, iedereen hoort zoveel mogelijk thuis te blijven, en met het hele gezin thuis zitten zorgt ervoor dat de gemoederen soms hoog oplopen.

Een deelnemer die bij de doelgroep hoort gaf verschillende ideeën aan die helpend kunnen zijn om isolement en eenzaamheid bij jongeren tegen te gaan. Allereerst, het is prettig als de **jeugdhulp/welzijnswerk outreachend werkt**. De drempel voor jongeren om nu contact op te nemen is extra groot. Ten tweede, school moet voor meer verbinding zorgen, bijvoorbeeld door **laagdrempelige online activiteiten** te organiseren. Ten derde: **psycho-educatie voor ouders**. Waarom? Omdat iedereen veel thuis zit en ouders daardoor meer van het gedrag van hun kinderen zien. Psycho-educatie kan helpend zijn bij het begrijpen en steunen van bepaald gedrag.

Tot slot gaf de deelnemer aan dat vooral de avonden lastig zijn en dat daar iets aangedaan moet worden.

KANSEN VOOR DE TOEKOMST

Op basis van hierboven beschreven bevindingen en tips van respondenten zelf, doen we de volgende aanbevelingen:

Breng de belangrijkste risico's en kansen voor het komende halfjaar in kaart en monitor deze. Corona ontwikkelt zich onvoorspelbaar, en er zijn voor het komende halfjaar vele verschillende denkbare scenario's. Hierbij is het goed om voorbereid te zijn op de belangrijkste risico's en kansen, en dit het komende halfjaar te monitoren. Onderwerpen die hierbij specifiek benoemd zijn, zijn de effecten van een eventuele nieuwe sluiting van het onderwijs, een eventuele avondklok, toenemende depressieklachten in verband met het najaar, de vraag of er genoeg mankracht is bij een nieuwe golf, en ontwikkelingen in aantallen en soorten hulpvragen.

Investeer in welzijnsactiviteiten en preventie. Omdat voor veel jongeren activiteiten wegvallen, vermindert ook het zicht van professionals op mogelijke problematiek. Welzijn kan hierbij een belangrijke rol spelen in het organiseren van ontmoeting en daarmee zowel het voorkomen als het vroegtijdig signaleren van problematiek.

Zorg voor duidelijke doelen, rollen en regie in de samenwerking tussen onderwijs, jeugdhulp, kinderopvang en welzijn. Zowel ouders als professionals gaven aan dat de afstemming en samenwerking cruciaal was in de lockdownperiode, maar dat het soms nog ontbrak aan duidelijke rollen en regie. Hierbij helpt het om met elkaar een gezamenlijk doel te stellen waar naartoe gewerkt wordt.

Neem de verschillen in thuissituatie en leefomgeving meer mee in beleid. De coronamaatregelen hebben verschillende uitwerkingen op gezinnen. Veelgenoemd is dat gezinnen die al redelijk veerkrachtig waren, doorgaans goed door de coronaperiode

gekomen zijn, terwijl gezinnen die het al lastig hadden, verder in de problemen kwamen. Respondenten gaven hierbij aan dat dit een goede aanleiding is om te kijken of in de gehanteerde aanpak nog meer ingespeeld kan worden op deze verschillen.

Deel kennis over hoe lessen uit de coronatijd gebruikt kunnen worden voor het verbeteren van de jeugdhulp. Op verschillende punten zagen we dat de coronaperiode ook nieuwe inzichten en kansen heeft geboden. Of het nu gezinnen waren die hun eigen kracht ontdekten, leerlingen die beter presteerden op school of hulpverlening waar nieuwe mogelijkheden kwamen vanwege een mix van online en offline werken, het zijn inzichten die waardevol zijn om vast te houden. Verschillende aanbieders gaven aan behoefte te hebben aan het uitwisselen van tips met andere organisaties.

De toename in het aantal burgermeldingen verdient verder onderzoek. Wordt er door het toegenomen thuiswerken meer en eerder gesignaleerd? Betekent dit dat het zicht op problematiek verbetert? En hoe kunnen toegangs- en meldorganen hierop inspelen in de toekomst?

Maak de geleerde lessen uit de coronaperiode onderdeel van je inkoopproces. In aansluiting op het delen van kennis kunnen de geleerde lessen ook meegenomen worden in de kaders voor de nieuwe inkoop van de regio.

Besteed aandacht aan sociaal isolement en eenzaamheid onder jongeren, bijvoorbeeld met een campagne. Zorg dat duidelijk is waar jongeren terecht kunnen, welke online activiteiten er zijn en welk perspectief er voor hen is.

Organiseer een vervolg bijeenkomst over een half jaar en voer een vergelijkbaar gesprek, hou daarmee de vinger aan de pols, creëer commitment.